

PREDGOVOR

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru organizirao je 28. listopada 2010. u Podgariću znanstveno-stručni skup pod nazivom *Garić-grad i okolica – od srednjovjekovlja do suvremenosti*. Tema je definirana široko da omogući istraživanje – a time i zadovolji interese istraživača – mnogo događaja i pojava od 1163., kada se toponim Garić pojavljuje u dokumentima, pa sve do danas. Sukladno tome, cilj je skupa bio sustavno prikazati dosadašnje spoznaje i rezultate suvremenih istraživanja o jednoj od najstarijih srednjovjekovnih utvrda u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, ali i Hrvatskoj.

Organizacija skupa povjerena je Organizacijskom odboru što ga je imenovalo Znanstveno vijeće Zavoda 6. srpnja 2010., čiji je predsjednik bio prof. dr. sc. Slobodan Kaštela, voditelj Zavoda u Bjelovaru.

Osim stručnih razloga za organiziranje skupa (nastanak utvrde, značenje toponima Garić, objašnjenje njene namjene i izgradnje u povijesnom razvoju, osobe i crkveni redovi važni za život i razvoj utvrde, tehničke i građevinske osobitosti, utvrda u objavljenj literaturi i fundusima muzeja i dr.), u današnje je vrijeme izražen i pojačan društveni interes za očuvanje utvrde i za nastavak njezine restauracije. Tome pridonosi, na različite načine, osnivanje *Udruge Garić-grad za očuvanje, uređenje, korištenje i promicanje područja Garić-grada* (2009.), ali se pretpostavilo da će tom cilju pridonijeti i znanstveno-stručni skup. S obzirom na dosadašnja pozitivna iskustva sa Zavodom, u organizaciji skupa sudjelovali su: Bjelovarsko-bilogorska županija, Sisačko-moslavačka županija, Općina Berek, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, Muzej Moslavine Kutina, Gradski muzej Bjelovar, Državni arhiv Bjelovar, Povijesna udruga Moslavina, Udruga Garić-grad, Družba „Braća hrvatskog zmaja“ Zmajski stol u Bjelovaru.

Prilikom otvaranja znanstveno-stručnog skupa u Podgariću sudionike su pozdravili prof. dr. sc. Vladimir Strugar, upravitelj Zavoda, Miroslav Čačija, župan Bjelovarsko-bilogorske županije, Ivor Stanivuković, predstavnik Sisačko-moslavačke županije, Mato Tonković, načelnik Općine Berek i uime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti akademik Franjo Šanjek. Osim toga, prigodni su program pripremili učenici Osnovne škole u Bereku, a zavičajni književnik Željko Stubičan predstavio je svoju knjigu *Pod zidinama Garića*.

Akademik Franjo Šanjek, prilikom obraćanja sudionicima skupa, između ostaloga, rekao je:

„Poštovani,

ugodna mi je dužnost i posebna čast uime središnjice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti otvoriti znanstveno-stručni skup *Garić-grad i okolica – od srednjovjekovlja do suvremenosti*, koji u ovom živopisnom kutku Lijepa Naše organizira Akade-

mijin Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru uz sudioništvo Bjelovarsko-bilogorske i Sisačko-moslavačke županije i u suorganizaciji s više važnih kulturnih i javnih institucija.

Okupljeni u Podgariću, podno Garić-grada, čije se ime u dokumentima prvi put spominje još daleke 1163. godine, upoznat ćemo se s društvenom, gospodarskom, kulturnom, političkom i religioznom prošlošću ovih prostora. Četrnaest kolegica i kolega – arheologa, demografa, ekonomista, muzealaca, politologa, povjesničara, sociologa, povjesničara umjetnosti – upoznat će nas s osam i pol stoljeća dugom prošlošću Garić-grada i okolice, društvenim i političkim životom njegovih stanovnika, neizbježnim ratnim zbivanjima na prostoru na kojem su se tijekom prošlosti sukobljavala i lomila carstva.

Starorimska izreka *Inter arma silent Musae* očito se ne odnosi na ovaj naš povijesni prostor, jer stoljetno zveckanje oružjem nije moglo spriječiti razvoj znanosti i umjetnosti, o kojima svjedoče sakralni objekti i prosvjetno djelovanje pavlina, franjevaca i drugih crkvenih redova.

Uvjeren sam da će ovaj današnji znanstveno-stručni skup otkriti mnogo dosad nepoznatih ili malo poznatih činjenica i nesumnjivo obogatiti kulturno-znanstveni fondus ovog našeg prostora.“

U četvrtom broju časopisa *Radovi* objavljujemo trinaest izlaganja sa skupa. U nastavku ćemo kratko opisati temeljne rezultate istraživanja.

Dr. sc. Silvija Pisk (Zagreb) u članku *Toponim Garić u povijesnim izvorima* konstatira da toponim Garić u srednovjekovlju označuje mjesto, posjed, utvrdu, planinu, upravno područje te pavlinski samostan, dok se danas gotovo isključivo povezuje s utvrdom, odnosno njezinim ostacima iznad sela Podgarić.

Dr. sc. Krešimir Regan (Zagreb) naslovio je svoj rad *Plemićki grad Garić*. U njemu sintetizira rezultate dosadašnjih povijesnih i arheoloških istraživanja grada Garića, opisuje ostatke te rekonstrukciju njegovih građevinskih struktura u prošlosti.

Članak *Prilozi poznavanju nekih aspekata ekohistorije šireg područja oko Garića u 17. stoljeću* pripremio je dr. sc. Hrvoje Petrić (Zagreb), a u njemu opisuje međuodnos ljudi i okoliša na širem području oko Garića. Autor analizira obilježja promjene klime i prirodne vegetacije, učestalost potresa, kvalitetu tla i šuma, odnosno životinjski svijet, te ih povezuje s rasprostranjenosti stanovništva na tom području.

Željko Karaula (Bjelovar) u članku *Garić-grad u historiografiji* opisuje pregledno radove u kojima se izravno ili neizravno piše o Garić-gradu, o njegovu utemeljenju, postojanju i tragičnom kraju. Autor konstatira da se tek iz nalaza istraživanja u drugoj polovici 20. st. može pouzdanije govoriti o životu u Garić-gradu i njegovu mjestu u prošlosti srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije.

U članku *Monasterium B. V. Mariae sub monte seu Promontorio Garigh, alias Garich* autorica dr. sc. Tajana Pleše (Zagreb) opisuje povijest, arheološke nalaze i važnost samostana Blažene Djevice Marije (poznat i kao Bela crkva) koji je osnovan 1250.

Milan Pezelj (Bjelovar) donosi sustavan pregled tehničke dokumentacije koja je nužan preduvjet zaštite i očuvanja kulturne baštine. U članku pod nazivom *Garić-grad: pregled tehničke dokumentacije* konstatira se da se za potrebe Garić-grada dokumentacija izrađuje od početka 60-ih godina 20. st., ali da, nažalost, velik zamah i en-

tuzijazam zamire početkom 80-ih godina prije provođenja cjelovite obnove središnje kule. Srećom, novi ciklus istraživanja i dokumentiranja započinje 2009.

O rezultatima dosadašnjih arheoloških istraživanja Garić-grada piše Krešimir Karlo (Bjelovar). Arheološka su istraživanja provedena, s prekidima, tijekom razdoblja 1964. – 2010. kao dio istražnih radova potrebnih za radove prezentacije i konzervacije. Tijekom istraživanja 1964., 1968., 1969., 1971. i 2010. prostor staroga grada Garića postao je dostupniji, a istraženi su veći dijelovi grada i centralna kula.

O prvim radovima na Garić-gradu 60-ih godina 20. st. i pronađenim predmetima koji se čuvaju u stalnom postavu Muzeja Moslavine Kutina, kao dijelu Srednjovjekovne zbirke, piše Jasmina Uroda Kutlić (Kutina) u radu *Garić-grad u fundusu Muzeja Moslavine*.

Ivana Škiljan (Gornja Stubica) u radu pod nazivom *Kasnogotički pećnjaci Garić-grada* prezentira rezultate vizualne analize gline i glazure provedene na restauriranim pećnjacima i ulomcima pohranjenim u Muzeju Moslavine Kutina. Analiza pokazuje da su za izradu svih istovremeno izrađenih pećnjaka korišteni isti kalupi i dvije vrste gline, a s obzirom na motive na prednjim pločama, prepoznati su utjecaji pećarskih proizvoda radionica iz vremena Žigmunda Luksemburškog iz prve polovice 15. st.

O dolasku pavlina sredinom 13. st. i važnosti njihova rada za razvoj Garić-grada piše Ruža Lenac-Brleković (Garešnica) u članku *Pavlini u Gariću*. Pavlini su započeli graditi samostan i crkvu Blažene Djevice Marije, koja je bila nadaleko poznata kao hodočasničko mjesto. Padom Garić-grada 1544. i Moslavine 1545. pod naletom turske vojske za pavline više nije bilo opstanka na tom području bez obzira na pokušaje da obnove život u samostanu nakon 1591., kada je oslobođena Moslavina.

Dr. sc. Ljiljana Dobrovšak (Zagreb) u članku *Demografski prikaz Židova u Bjelovarsko-križevačkoj županiji od 1857. do 1918. godine* daje osnovne povijesne i statističke podatke o židovskoj zajednici na tom području. Podaci pokazuju da se broj Židova od 50-ih godina 19. st. sve do 1918. povećavao, tako da je 1910. u Bjelovarsko-križevačkoj županiji bilo 2.406 Židova, ali su na području Općine Berek živjele jedna-dvije obitelji, dok Podgarić Židovi nisu nikada nastanjivali.

Dr. sc. Hrvoje Gračanin (Zagreb) pripremio je članak *Ivan Paližna u povijesnim vrelima i historiografiji*. Autor zaključuje da je Ivan Paližna, vranski prior i hrvatski ban, bio jedan od ključnih sudionika u burnim političkim prilikama u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu krajem 14. st. Kako još u mnogim pojedinostima nije objašnjeno njegovo djelovanje, autor daje opsežan pregled dostupnih vrela i ocjene hrvatske historiografije o Ivanu Paližni radi razjašnjavanja pojedinih spornih mjesta iz njegove biografije.

Dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus (Zagreb) pripremila je rad *Obitelj Čupor Moslavački*. Plemićki rod Čupor Moslavački javlja se u povijesnim izvorima u prvoj polovici 14. st. U članku se opisuje povijest obitelji i njezina važnost za moslavačku i općenito hrvatsku povijest. Detaljno je opisana povijest nekoliko istaknutijih članova obitelji, a to su primjerice Toma (1217. – 1231.), Egedije (+1313.), Pavao (+1415.), slavonski ban, i dr.

Kao što se i očekivalo, autori su istraživali raznovrsne teme, a one se mogu prema srodnosti svrstati u tri skupine. U prvoj su skupini radovi o općim povijesnim spoznajama, primjerice o pojavi i značenju toponima Garić, ostacima Garića kao

plemičkoga grada, djelovanju pavlina, srednjovjekovnim pećnjacima. Drugu skupinu čine članci o rezultatima arheoloških istraživanja, tehničkoj dokumentaciji te položaju Garić-grada u fundusima muzeja i u historiografiji. U trećoj su skupini istraživanja koja se odnose na pojedinačne događaje, pojave ili osobe: demografska kretanja Židova u Bjelovarsko-križevačkoj županiji s posebnim osvrtom na stanje u Općini Berek i Podgariću (1857. – 1918.), opis života Ivana Paližne, hrvatskog bana i vranskog priora, čiji je rod ime vukao od imanja u okolici utvrde Garić, potom povijest obitelji Čupor Moslavački i njezino značenje za moslavačku i općenito hrvatsku povijest.

Prema znanstvenom razvrstavanju, u *Radovima* se objavljuje osam izvornih znanstvenih članaka, dva izlaganja sa znanstvenog skupa, jedan pregledni članak, jedno prethodno priopćenje i jedan stručni članak. Prema tome, radovi su važan doprinos proučavanju povijesti Garić-grada i općenito historiografiji, uvidu u arheološka istraživanja te osobitosti društvenih i prirodnih pojava i događaja.

Vladimir Strugar, upravitelj Zavoda

Sudionici znanstveno-stručnog skupa u Podgariću 28. listopada 2010.